

METODOLOŠKE SPECIFIČNOSTI U PROUČAVANJU SOCIJALIZACIJE DAROVITE DECE

Uvod

Proces socijalizacije podrazumeva socijalno učenje u društvenom okruženju. Socijalizacija kao aktivni proces razvijanja ljudskih sposobnosti neophodnih za aktivno i pasivno učestvovanje u društvenim sistemima, odvija se kao neprekidni interaktivni odnos pojedinca i socijalnog okruženja. Proces učenja u društvenim sistemima označava prevalentnu činjenicu da se socijalizacija odvija isključivo u sadejstvu više društvenih činilaca.

Dete se rađa bez ikavih kulturoloških obrazaca, ali sa naznačenom sposobnošću za brzo i progresivno učenje. Generalni procesi učenja socijalnih obrazaca počinju da se odvijaju neposredno posle rođenja i traju tokom čitavog života.

Ako bi se socijalizacija i proces socijalnog učenja koristili kao sinonimi, onda bi mogli da izvedemo zaključak da je socijalno učenje neophodni razvojni proces koji treba da omogući spoznaju pravila i prihvatanje društvene realnosti. Društvena ralnost nosi odlike vremena, podneblja, ekonomskih, političkih i verskih specifičnosti koje će uticati na formiranje i prihvatanje socijalnih obrazaca. Pošto se socijalizacija svake osobe odvija u konkretnim društvenim uslovima, zaključujemo da je ovaj proces dinamičan, interaktivan i nosi personalne karakteristike i karakteristike neposrednog okruženje u kojima se odvija.

Od „svežnja“ nagona i refleksa socijalizacijom se formira ličnost / Inkeles, A; 1968/. Proučavanje i validizacija socijalizacije nalazi se u domenu društvenih nauka, koje joj prilaze sa pozicija sopstvenih naučnih utemeljenja. Iako su sociologija, antropologija i psihologija ključne društvene nauke koje empirijski i teoretski izučavaju složene procese socijalizacije, pedagogija je vodeća naučna disciplina koja jedina direktno i neposredno može da empirijski proveri rezultate socijalizacije.

Jasno je da se rezultati socijalizacije mogu evaluirati samo u širem društvenom kontekstu, kada se ličnost procenjuje po principima pripadnosti određenoj etničkoj, rodnoj ili interesnoj grupi. Individualne karakteristike ličnosti u procesu socijalizacije imaju ulogu da ličnost usmere ka opšte prihvaćenim normama koje vladaju u određenom socijalnom sistemu. U procesu socijalnog učenja individualne odlike su podređene opšte važećim pravilima koje su u funkciji održavanja socijalnog sistema.

Da bi se društveni sistem održao potrebno je da njegovi članovi poseduju mentalne resurse koji će im omogućiti da prihvate i primenjuju obrasce koji održavaju stabilnost sistema.

U tom kontekstu socijalizacija kao proces životnog učenja sprovodi se sa ciljem da se steknu obrasci ponašanja koji će ličnosti omogućiti da se integriše u postojeći sistem čiji je član postala, ne sopstvenim izborom i ne na osnovu ličnog promišljanja i analize, već rođenjem. Novorođenče kao pridošli član sistema uči da prlazeći kroz različite faze senzomotornog razvoja prihvata ponuđeno. Lično poimanje realnosti modelirano je uticajem nametnutih obrazaca pripadajućih grupa.

Naučne discipline koje se bave proučavanjem socijalizacije akcentiraju na dinamiku koju kreira grupa kako bi je prenela pojedincu, i na međusobne korelacije koje postoje u praćanju ovih procesa u okviru naučnih postavki.

Prateći teoretske postavke naučnih disciplina koje proučavaju proces socijalizacije, kao neprekinutog lanca životnog učenja, ovaj rad predstavlja pokušaj da teoretski osvetli odnos relevantnih društvenih nauka koje proučavaju proces socijalizacije, prema socijalizaciji darovite dece.

Pitanja da li socijalizacija darovite dece zahteva drastično drugačiji pristup odgovornih društvenih činilaca za nesmetano odvijanje ovog procesa, može da predstavlja uvodni pokretač za buduće istraživanje.

Efekti socijalizacije

Socijalizacija, kao neprekidni interaktivni proces, koji traje od rođenja čoveka i prati ga tokom čitavog života ima dvosmerne relacije.

1. Društvena zajednica u kojoj se sprovodi socijalizacija ili društveno učenje direktno utiče na pojedinca, nudeći mu neophodan model funkcionisanja koji treba da usvoji kako bi se integrisao u postojeći društveni sistem.
2. Pojedinaac, učeći, prihvata ponuđene obrasce funkcionisanja ali ima potrebu i da ih ličnim dinamizmima modelira. Influentnost pojedinaca na grupu zavisiće od kvaliteta posedovanih i ponuđenih vrednosnih simbola.
3. Dinamika društvenih sistema direktno utiče na otvorenost i prohodnost interaktivnih odnosa pojedinca i šire zajednice.
4. Otvoreni, demokratski sistemi podržavaju pravo pojedinca da sopstvene lične kvalitete nesmetano prenese grupi.
5. Državni sistem kao najviši integrativni nivo društvenih sistema ima ključnu ulogu u stimulanju društveno poželjnih obrazaca ponašanja, koji predstavljaju eksterne manifestacije socijalizacije.
6. Daroviti članovi društvene zajednice koji poseduju natprosečnu kompetenciju u jednom ili više domena sposobnosti, ili talentovani iz određenih područja delatnosti, mogu da imaju direktniji i kreativniji uticaj na okruženje od članova zajednice koji poseduju prosečne kvalitete.
7. Podržani od državnih sistema daroviti i talentovani svoja postignuća mogu da usmere u pravcima koji mogu da doprinesu unapređenju funkcionisanja društvene zajednice kao celine.
8. Funkcionalna društvena zajednica treba da podržava sve svoje članove da prema ličnim potencijalima zauzmu odgovarajuće društvene pozicije. Daroviti i talentovani treba da budu posebno stimulirani od društvene

zajednice kako bi nesmetanim razvojem sopstvenih kompetencija doprineli rastu društvenih sistema u koji treba da se integrišu.

9. Složenost dinamike ličnosti veoma često odstupa od teoretskih postavki društvenih disciplina koje se bave problemima socijalizacije.
10. Specifičnosti socijalizacije darovitih validizovane su sa teorijskih aspekata različitih naučnih disciplina i nemaju jedinstven prilaz koji bi omogućio jedinstvenu metodologiju u proučavanju i praćenju.
11. Socijalizacija počinje praktično od rođenja i usmeravanje njenih procesa treba da počne od najranijeg detinjstva.

Prema Rotu,¹ efekti socijalizacije mogu da se sistematizuju u dve grupe:

Prvu bi predstavljala nastojanja da ličnost formira potencijale za život u društvu i usvajanje stavova koji treba da joj omoguće da nesmetano funkcioniše u određenom socijalnom okruženju.

Drugu grupu bi predstavljali efekti koji omogućavaju da se od biološke jedinke formira ličnost sa individualnim/idiosinkratičkim/ i socijalnim karakteristikama.

Društvena zajednica poseduje mehanizme preko kojih utiče na pojedinca da razvija poželjne oblike ponašanja, integriše se u zajednicu i postane njen aktivni član. Cilj integracije je održavanje društvenog sistema kao dinamičke celine sposobne za rast, razvoj i komunikaciju s drugim sistemima.

Inkeles² navodi da se pozitivni efekti socijalizacije koje vrednuje društvena zajednica odnose na:

- određena znanja i veštine radi fizičkog održavanja članova zajednice.
- govor i jezik, kao sredstva komunikacije.
- vrednosti radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva.
- moralno ponašanje koje je u službi otklanjanja društveno nepoželjnih oblika funkcionisanja

Združeni efekti imaju cilj da se formira socijalni karakter, koji omogućava jedinki da funkcioniše u društvu. Ako bi socijalni karakter bio sačinjen isključivo od društvenih obrazaca koji jednostavno mogu da se preslikaju na svaku jedinku u određenoj sredini koja je odvojena državnim granicama, ekonomskim odnosima, i kulturološkim karakteristikama, socijalizacija bi se odvijala jednostavno. Zajedno sa procesom socijalizacije odvija se i mnogo složeniji proces individuacije koji nosi idiosinkratičke odlike, koje značajno modeliraju ponašnje ličnosti i njegovu socijalnu eksponiranost.

Individuacija kao proces integracije ličnih potencijala po neponovljivom obrascu spada u domen psiholoških objašnjenja. U procesu individuacije psiholozi detektuju tri vrste problema:

- osnovni principi socijalizacije zanemaruju idiosinkratičke karakteristike ličnosti;
- uloga izvora i agenasa socijalizacije je relativizovana;

¹ Rot, N.: Osnovi socijalne psihologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2010, str. 69

² Inkeles, A.: Becoming Modern: Individual Change in Six Developing Countries, Harvard University Press, 1974, str.138-169

- proučavanje efekata socijalizacije uzima u obzir samo efekte koji se odnose na očuvanje i održavanje funkcionalnosti društvene zajednice, dok se efekti na pojedinca zanemaruju.

Teoretske postavke, koje se odnose na efekte socijalizacije, sadrže uopštene kriterijume koji ne uzimaju u obzir slojevitost i kompleksnost ličnosti i socijalnog okruženja u kome se ovaj proces odvija. „Da li su daroviti i talentovani članovi društva izuzeti iz generalizovano uokvirenih kategorija i da li je proces njihove socijalizacije drugačiji od članova zajednice koji ne poseduju posebne kompetentnosti“? Ovako koncipirana pitanja mogu da doprinesu novoj teoretskoj raspravi, dok su praktični odgovori u senci prethodnih neusaglašenosti u prilazima problemu socijalizacije.

Proces individuacije odvija se paralelno s procesom socijalizacije. Ova dva procesa su međusobno povezani i isprepletani, ali nisu zavisni jedan od drugog. Individuacija mora da se realizuje u socijalnim sistemima, ali osoba koja je dostigla određen stepen lične autonomije kroz proces individuacije, ne mora, a priori, da bude i socijalno integrisana.

Idiosinkratičke karakteristike ličnosti mogu da je usmeravaju da prihvati ili ne prihvati socijalne obrasce ponašanja. Odnos prema socijalnom učenju, odnosno procesu socijalizacije nosi lični pečat modeliran genetskim, kulturološkim, etničkim i ekonomskim faktorima.

Tokom razvoja ličnosti i formiranja karakternih osobina, može da se dogodi da se više ličnosti socijalizuje u, naizgled, istim uslovima kada je reč o ekonomskim, verskim i kulturološkim faktorima. Ponudeni su im isti vrednosni simboli grupe u kojoj se razvijaju, i proces socijalizacije je otpočeo po istim principima, ali su efekti ovog procesa išli različitim tokovima, koje su modelirale individualne karakteristike.

Agensi socijalizacije u koje se ubrajaju: porodica, predškolske ustanove, škola, grupe vršnjaka, sredstva masovne komunikacije, i društvene organizacije, čiji se član postaje odrastanjem, mogu da imaju identičnu influentnost u određenoj vremenskoj ravni na grupu dece koja se nalaze u procesu društvenog učenja.

Ako su agensi isti, da li može da se očekuje da će i efekti socijalizacije da budu isti? Prema navodima Inkelesa³ efekti mogu da imaju sličnosti u razvoju govora kao sredstva komunikacije i sticanju određenih znanja radi fizičkog održavanja u zajednici. Moralne norme, ponašanje i vrednosti radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva ne bi mogli da se jednostavno preslikaju na sve članove detektovane grupe.

Ove kategorije neminovno će nositi pečat ličnih karakteristika. Lične karakteristike će uslovljavati različite načine odgovora na ponuđene socijalne obrasce. Kvalitet i kvantitet odgovora biće direktno zavistan od socijalnih motiva /Luhman, N./⁴. Pošto se razvoj motiva oslanja na psihološke potrebe ličnosti, u njihovom formiranju će, osim zajedničkih socijalnih elemenata, učestvovati i lični stavovi i vrednosni simboli.

³ www.oaccdib.org/findaid/ ARK/13030/kt9b69s55xdsc#dsc-1

⁴ Luhman, N.: System as Difference Organization, Oxford University press. Vol. 13 p.6-26, Oxford, 2006.

Varijeteti u ispoljavanju prihvaćenih modela društvenog učenja zavisice od socijalnih motiva. Motivi su istovremeno pokretači i modelirajući faktori ponašanja jedinke. Motivacija, kao proces pokretanja aktivnosti čoveka s ciljem da se zadovolje određene potrebe, u svojoj osnovi sadrži biološku odrednicu, jer su primarne potrebe organizma vezane za potrebu da se zadovolje biološke datosti. Tek po zadovoljavanju osnovnih bioloških potreba mogu da se zadovoljavaju složenije društvene potrebe.

Biološki motivi su urođeni, socijalni se stiču u interakciji sa socijalnom sredinom u kojoj se ličnost razvija.

Maslov⁵ motive deli na motive nedostatka i motive razvitka. Obe grupe motiva pokreću ličnost na akciju i sadrže u sebi sve relevantne odrednice koje omogućavaju ličnosti da prati društveno učenje, prihvata ponuđene obrasce i modelira ih prema ličnim potrebama i poimanju realnosti.

„Kako bi se u tom kontekstu razmatrao uticaj agenasa socijalizacije i motivacije na darovite“ ?

Ako bi se njihova kompetentnost odnosila na visok intelektualni potencijal, njihove prirodne datosti bi im omogućile da lako razumeju ponuđene socijalne obrasce. Te iste datosti, međutim, mogu nekima da predstavljaju smetnju u prihvatanju ponuđenog. U slučajevima kada ponuđeni obrazac socijalnog učenja ne korespondira sa objektivnim datostima, intelektualno superiorna osoba može da ispolji otpor prema ponuđenim obrascima, i sukobi se s društvenom sredinom koja ih je proklamovala. Takvi sukobi u ranom procesu socijalizacije mogu negativno da utiču na dalji rast i razvoj ličnosti, jer uslovljavaju unutarpsihičke konflikte koji mogu da dovedu do frustracija i neurotizacije ličnosti.

U društvenim okvirima u kojima se socijalizuje intelektualno superiorna osoba, motivi razvitka će značajno uticati na procese životnog učenja. Motivi razvitka koji mogu da zadovolje individualne potrebe intelektualno superiorne osobe usmeraveće je da svoje prirodne datosti upotrebi za ispunjenje ličnih ambicija.

Osujećenost na tom planu stvaraće uslove za razvijanje i ispoljavanje negativnih efekata socijalizacije. Ovakvi efekti će usloviti probleme u integraciji intelektualno superiorne osobe u pripadajuće društvene sisteme, i otvoriti niz konfliktnih situacija u interakcijama intelektualno superiorne osobe i društvene zajednice.

Iako je ovakva dinamika teoretski kompleksno predstavljena u mnogim društvenim naukama /antropologija, psihologija, pedagogija, socijologija /,ostaje još uvek značajna neusaglašenost u praktičnoj investiciji organizovanih društvenih sistema u intelektualno superiorne osobe.

Posebni programi za edukaciju darovitih s visokim intelektualnim potencijalima, postoje u obrazovnim sistemima u okviru Evropske Unije. U Srbiji je takav program utanačen i validiziran u Ministarstvu obrazovanja, ali je njegova primena neujednačena, i necelovita. Takođe izostaje sistematično praćenje i

⁵ Maslov, A.: A Theory of Human Motivation, Psychological Review, vol. 50, No 4, p. 370-377, 1943.

evaluacija postignutih rezultata u radu s darovitima s visokim intelektualnim potencijalima.

Naučni skupovi posvećeni radu s darovitima treba naučnim metodama i postignutim rezultatima da doprinose da se ove protivrečnosti smanje.

METOD POSMATRANJA KAO JEDAN OD PRISTUPA PROUČAVANJU SOCIJALIZACIJE DAROVITIH

Socijalizacija je kontinuiran proces s međuzavisnim fazama odvijanja. Svaka faza socijalizacije naslanja se na prethodnu, povezujući ih u skladan niz neprekinutih obrazovnih i kognitivnih procesa, koji treba da omoguće ličnosti da se integriše u socijalnu zajednicu.

Programi koji se primenjuju u predškolskim ustanovama koncipirani su tako da sadrže edukativne i praktične aktivnosti koje decu treba da oslobode napetosti, da im omoguće da uspostavljaju adekvatne odnose sa vršnjacima i vaspitačima, da ih usmeri da prihvate pravila kolektiva. Edukativni koncept u predškolskim ustanovama prilagođen je uzrastu dece. Program ne sadrži nikave specifične elemente koji bi se odnosili na posebne uslove pod kojima se socijalizuju darovita deca.

Prema istraživanjima Gabrijele Keleman⁶ 2 do 6% dece ima visoke intelektualne potencijale ili pokazuje visok stepen kompetencije u nekim naučnim, umetničkim ili sportskim oblastima.

Tokom edukacije u predškolskim ustanovama darovita deca mogu da prođu kroz edukativne programe specijalno koncipirane za njihove potrebe. U zavisnosti od vrste kompetencije zavisice i kakav program će biti primenjen. Kod dece koja poseduju visok stepen kompetencije u sportskim aktivnostima, programi će se najjednostavnije primeniti, jer se u savremenim društvenim sistemima, sport visoko vrednuje, i društvena zajednica ima ekonomske koristi od ulaganja u pojedine vrste sportova /posebno u kolektivne sportove/. Zbog takvog vrednovanja pojedinih vrsta sportova, u državnim sistemima može da se očekuje da će deca koja pokazuju visok stepen darovitosti za profitabilne vrste sportova biti posebno stimulisana u razvijanju svog talenta.

Iako Srbija ima koncipirane programe za rad sa darovitom decom, i Ministarstvo prosvete Republike prati primenu programa u različitim socijalnim sredinama, još uvek ne postoje usaglašeni programi evaluacije postignutih rezultata u radu sa darovitima.

Metodološki pristupi procene postignuća u pojedinim oblastima gde se darovita deca eksponiraju, zavisi od sredine iz koje potiču, materijalnog statusa porodice, i entuzijazma edukatora ili trenera. U takvoj društvenoj klimi mnoga darovita deca nisu mogla da adekvatno razvijaju svoje prirodne datosti. Veoma ograničena materijalna sredstva koje državni sistem izdvaja za obrazovanje i sport, svakako ne doprinose razvoju darovite dece i njihovih potencijala.

⁶ Keleman, G.: Identifikacija visoko nadarene dece, Časopis „Metodološka istraživanja“ br.1, str. 63-81, Beograd-Vršac, 2011.

Pored materijalne ograničenosti, u Srbiji ne postoje dovoljan broj posebno edukovanih vaspitača koji bi radili s darovitim decom.

Nabrojane negativne društvene okolnosti u kojima se razvijaju deca, posebno će traumatično delovati na darovitu decu. Poznavanje manifestnih osobina ličnosti darovite dece podrazumeva i poznavanje metodoloških postupaka koji omogućavaju da se darovita deca otkriju, a zatim i da se prati njihov razvoj u socijalnom okruženju.

Ponašanje kao najeksponiranija manifestacija karakternih osobina ličnosti i njegovih integrativnih potencijala može da se koristi kao validan metodološki pristup u procenjivanju stepena socijalizacije i integracije. Manifestacije ponašanja nose jasne karakteristike crta ličnosti. Ponašanje je skup manifestnih obrazaca, nastalih u interakcijama jedinice i njenog okruženja. Manifestacije ponašanja mogu da se detektuju metodom posmatranja.

Posmatranjem se uočavaju manifestacije ponašanja, koje mogu da usmere ispitivača na formiranje validnih zaključaka. Posmatranje kao metodološki pristup može da se primenjuje u svakoj sredini i ne zahteva obimne testovne materijale. Prednosti ove metodološke jedinice leže u tome što ispitivači mogu relativno lako da se edukuju za sprovođenje ispitivanja.

Posmatranje kao metod u praćenju socijalizacije dece može da se primenjuje u svakoj predškolskoj ustanovi, ako se prethodno definišu i standardizuju ajtemi koji mogu da se naučno validizuju. Svaki vaspitač koji radi s decom predškolskog uzrasta primenjuje u svakodnevnom radu posmatranje kao metod koji mu pomaže da uobliči sliku o detetu sa kojim radi.

Programi rada sa decom predškolskog uzrasta koje propisuje odgovarajuća državna institucija, sadrže elemente koji se odnose na praćenje ponašanja dece sa ciljem da shvate ponuđen socijalno prihvatljive obrasce ponašanja. Programi koje sprovode vaspitači ne sadrže specifične odrednice koje bi se odnosile na praćenje ponašanja darovite dece. Izolovan metod posmatranja nije dovoljan da bi se identifikovala darovita deca.

Posmatranje može da bude samo jedan od metoda, koji u konekciji s drugim metodama može da posluži da se najpre identifikuju darovita deca, a zatim da se, prema standardizovanim procedurama napravi program praćenja razvoja darovitosti.

Identifikacija darovitosti u ranom razvojnom periodu /predškolski uzrast/ pred istraživače postavlja više objektivnih problema, koji zahtevaju posebno stručno angažovanje.

Objektivne nedoumice u identifikaciji darovitih nastaju zbog:

1. Određivanja nivoa postignuća, koji je u predškolskom uzrastu nedovoljno uobličen, jer je dete u intenzivnoj fazi razvoja kada ne ispoljava konzistentan nivo intelektualnih potencijala. Crte ličnosti nisu formirane, a kogniciju je teško proceniti.
2. Procedure praćenja darovitosti na ovom uzrastu, ne mogu da budu standardizovane, jer se darovitost ispoljava kao mogućnost sa promenljivim sadržajima.

Zbog navedenih teškoća u identifikaciji darovitosti kod predškolske dece, Keleman G.⁷ navodi da bi identifikacija u ovom uzrastu mogla da se sprovede metodom posmatranja. Prema njenim zapažanjima, predškolska deca nekada poseduju skrivene socijalne i kognitivne sposobnosti koje nije lako identifikovati.

Emotivni status predškolskog deteta značajno će modelirati socijalne i kognitivne potencijale, tako da rezultati dobijeni osnovnim mernim instrumentima, kao što je ispitivanje inteligencije, mogu da pokažu značajne nepreciznosti. Zbog stidljivosti ili suviše velikog očekivanja od sebe, deca mogu da budu nedovoljno koncentrisana i pokažu rezultate koji su ispod njihovih stvarnih mogućnosti. Takve pojave mogu da prate i darovitu decu, koja će tokom testa inteligencije da reaguju brzopletu, jer im postavljena pitanja izgledaju suviše jednostavna i da, zbog nedovoljne koncentracije, naprave greške. Sličnu dinamiku mogu da daju i testovi posebnih sposobnosti kao i portfolio talenta. U ocenama vaspitača, koje se odnose na opservaciju ponašanja i postignuća subjektivni stavovi ne mogu potpuno da se isključe.

Nesporno je da kompleksnost prirode darovitih zahteva i kompleksne pristupe koji će uvažavati sve relevantne faktore koji učestvuju u socijalizaciji, s posebnim akcentom na specifične faktore koji treba da se primenjuju kod svakog darovitog deteta uvažavajući oblast u kojoj uspoljava natprosečnu kompetenciju.

Dosadašnja naučna istraživanja socijalizacije nisu se posebno usmeravala na socijalizaciju darovite dece, tako da istraživanja ove grupe mogu da se prate samo preko indirektnih zaključaka, dobijenih validizacijom drugih naučnih činilaca.

Identifikacija darovite dece koja se u predškolskom uzrastu može spovesti standardizovanim testovima, upitnicima za vaspitače i roditelje i posmatranjem mogu indirektno da se koriste i za procenu stepena socijalizacije. Ako testovi za identifikaciju darovitih sadrže multimetodološki pristup, onda će zaključci da usmere istraživače da sagledaju sve elemente ispoljenih karakteristika socijalnog učenja. Takvim pristupom će da se obuhvate sve karakteristike ličnosti darovitog deteta, kako one koje su vrednovane kao „pozitivne“ tako i one detektovane kao „negativne“. Tvrdoглаvost, protivljenje autoritetu, nedostatak saradnje, cinizam, emotivna frustriranost i odbijanje učešća u zajedničkim aktivnostima su samo neke od karakteristika ličnosti koje ispoljavaju darovita deca. Donošenje zaključaka o stepenu socijalizacije na osnovu pomenutih karakteristika, bilo bi empirijski korektno, ali bi anticipacija razvoja takvih ličnosti bila insuficijentna. Iako darovita deca u ranom razvojnom periodu mogu da ispolje neku od socijalno neprihvatljivih osobina ličnosti, ne znači da će njihov razvojni put teći u tom smeru, odnosno ne znači da će se strukturirati kao ličnost sa asocijanim karakteristikama. Kompleksnost njihove ličnosti nosi i velike adaptacione potencijale, koje odgovorni iz društvenog okruženja treba da prepoznaju i osmišljenim radom omoguće da se smisleno razvijaju. Dobro koncipiran metod posmatranja, koji je lišen samo mehaničkog praćenja ispoljenog ponašanja može da predstavlja nezaobilazni način za detekciju ali i za korekciju socijalnih obrazaca u fazi njihovog usvajanja.

⁷ Keleman, G: Identifikacija visoko nadarene dece, Časopis Metodološka istraživanja, br.1. str. 63-81. Beograd-Vršac, 2011

Posmatranje kao primarni metod prikupljanja podataka koji se odnose na ponašanje, predstavlja jedan od najadekvatnijih metoda procene socijalizacije darovite dece predškolskog uzrasta. U testovne materijale koji se koriste kod metode posmatranja mogu da se svrstaju upitnici koji popunjavaju vaspitači, roditelji i članovi porodice. Upitnici koji nesporno treba da sadrže ajteme koji se odnose na ponašanje ispitanika, neophodni su i ajtemi koji se odnose na posebne veštine koje je dete razvilo. U te veštine bi spadali: rane veštine čitanja i pisanja, posebne lingvističke sposobnosti, razvoj apstraktnog mišljenja i intelektualna radoznalost.

Cohen, Manion i Morrison⁸ /8/ navode da je spontano posmatranje, koje mogu da obave vaspitači u predškolskim ustanovama veoma značajna i validna metoda, koju treba da uzmu u obzir svi istraživači, kada ispituju proces socijalizacije dece. Autori navode da je posmatranje podjednako važan metod i kada je reč o identifikaciji i praćenju socijalnog učenja i prihvatanja socijalnih obrazaca kod darovite dece. Vaspitači lako mogu da detektuju osobine ličnosti darovite dece, sistematičnim praćenjem ponašanja. Značaj posmatranja manifestuje se u otkrivanju sposobnosti za savladavanje novih zadataka.

Posmatranjem mogu da se uoče društveno prihvatljivi obrasci ponašanja, kao i njihovi antipodi. Posmatranje je dinamična metoda, koja se menja prema uzrastu deteta. Fleksibilnost ove metode može istraživačima da omogući da, prateći eksponirane faze u ponašanju dece, prate na koji način će deca prihvatati ponuđene socijalne obrasce i na koji način će ih usvajati. Posmatranje kao metod može da se koristi u otkrivanju visoko nadarene dece i u praćenju njihove socijalizacije. Pošto se u predškolskom uzrastu odvijaju najkompleksije i najdramatičnije faze razvoja ličnosti, metoda posmatranja može da ih adekvatno prati.

U ranom razvojnom periodu /predškolskom uzrastu/ socijalizacija se odvija kao neprekinuti niz psiho-socijalnih aktivnosti, koje nose individualni pečat jedinke koja kroz te procese prolazi. Metodom posmatranja može validno da se prati individualizacija i socijalizacija jer se ova dva procesa odvijaju paralelno, ali ne i sinhrono. Individuacija može da uspori socijalizaciju, i dovede u sumnju ponuđene socijalne obrasce. Takva dinamika može da prati individuaciju i socijalizaciju visoko nadarene dece, koje u nekoj od faza neprekinutog niza socijalnog učenja, zbog visoko razvijene introspektivnosti i razvijenog kognitivnog mišljenja, mogu da zahtevaju od sredine dodatna angažovanja u objašnjavanju određenih formi ponuđenih obrazaca. Ako visoko nadareno dete ne naiđe na razumevanje u svojoj sredini, tokom prihvatanja i očekivanja dodatnih investicija, može da se dogodi da dete doživi da je uskraćeno za njemu važna objašnjenja, a članovi društva koji se bave njegovom edukacijom, da proglase njegovo ponašanje asocijalnim. Metod posmatranja u ovakvim slučajevima može da omogući da ispitivači kompariraju faze u procesu socijalizacije kroz koje prolaze darovita deca.

Metod posmatranja je pogodan za dugotrajno /višegodišnje/ praćenje koje omogućava da se dinamički procesi koji prate socijalizaciju validno isprate. Posmatranje kao metod u otkrivanju darovitosti i praćenju njihove socijalizacije

⁸ Cohen, L; Manion, L; Morrison, K; *Research Methods in Education*, pg. 233-272. Paperback, Routledge, 2011.

primenjuje se u svim naučnim disciplinama koje se bave darovitima. Ovoj rad ima cilj da usmeri pažnju na njegovu široku primenu u više naučnih disciplina i pokrene razmišljanja o neophodnosti standardizacije metode, kako bi bila prihvaćena kao nezaobilazni činilac u ispitivanju procesa socijalnog učenja. Svakodnevna primena metoda posmatranja u ranom razvojnom periodu kod darovite dece mogle bi da se uoče specifičnosti koje bi bile praktično primenjive. Proces socijalizacije visoko obdarene dece treba da postane zajednička briga društveno relevantnih činilaca jer se ulaganjem u darovite ulaže u budućnost državnog sistema, koji treba da bude koncipiran na način koji će većini njegovih članova da omogući nasmetan rast i razvoj.

Zaključak

Socijalizacija kao dinamički interaktivni proces koji prati razvoj čoveka i njegovu integraciju u društvene sisteme, proučavana u mnogim društvenim disciplinama /sociologija, antropologija, pedagogija, psihologija/ dala je odgovore na mnoge specifičnosti koje su određene kulturološkim, etničkim, ekonomskim i istorijskim okvirima.

Iako nije zanemaren, proces individuacije, koji modelira procese socijalizacije, još uvek u metodološkim pristupima naučnog proučavanja ove oblasti, ostaje značajan broj pitanja koja očekuju odgovore.

Jedno od tih pitanja odnosi se na praćenje socijalizacije dece koja poseduju natprosečne kompetencije u nekoj oblasti ljudske delatnosti. Ako se darovita deca razvijaju u okruženju koje im nudi uopštene i za čitavu zajednicu uniformne obrasce životnog učenja da li će njihova socijalizacija da se odvija jednostavnije ili komplikovanije od socijalizacije dece koja ne poseduju natprosečne kompetencije?

Pošto se socijalizacija dece odvija uporedo sa procesom individuacije, ova dva međuzavisna procesa ne teku sinhronizovano niti kompetitivno. Socijalizacija u nekim sredinama može da podstakne individuaciju, dok u drugim može da je usporava, jer društvene vrednosti preferiraju kolektivne modele, zanemarujući individualne. Ovakvi modeli mogu da deluju pozitivno u procesu socijalizacije darovite dece koja poseduju nadprosečne kompetencije u domenu kolektivnih sportova, a mogu da uspore integraciju kod darovitih u drugim oblastima.

Metodološka neusklađenost u naučnim disciplinama koje se bave procesima socijalizacije ostavlja mogućnost da se o socijalizaciji darovite dece ne govori kao o specifičnom razvojnom segmentu, već parcijalno u okviru drugih oblasti istraživanja.

Kao doprinos metodološkom usaglašavanju u proučavanju socijalizacije darovitih u radu je posebno izdvojen metod posmatranja koji u kombinaciji sa ostalim metodima može da doprinese detaljnijem sagledavanju procesa socijalizacije darovite dece.

Prednosti ovog metoda su empirijski dokazane. Za primenu ovog metoda nisu potrebna velika materijalna ulaganja, zbog čega može da se koristi i u sredinama koje, zbog ekonomskih teškoća, ne mogu da ulože dovoljno sredstava u naučna istraživanja.

Metod posmatranja može lako da se primenjuje i zbog toga što edukacija kadrova za ispitivanje ovim metodom može da se obavi relativno brzo i jednostavno. Upitnici koji se koriste kao glavni testovni materijal mogu da sadrže veliki broj ajtema čijim ukrštanjem i komparacijom mogu da se dobiju validni rezultati. Metod posmatranja može da se primeni kod dece svih uzrasta. Ovaj metod primenjuju vaspitači u svakodnevnom radu sa decom, kao i roditelji i rodbina dece u svakodnevnoj komunikaciji sa njima dok prate njihov razvoj i socijalno učenje.

Ako bi se standardizovali upitnici koji bi sadržali ajteme koji se odnose na socijalno učenje, mogli bi da budu masovno primenjeni u svim sistemima u kojima se deca razvijaju. Istovremeno mogu da služe za detekciju natprosečnih kompetencija kod dece i za praćenje procesa njihove socijalizacije. Metod posmatranja može da se primenjuje kroz čitav razvojni period darovitog deteta, i da se koristi kao validni metod u praćenju postignuća u oblasti u kojoj je pokazalo natprosečnu kompetenciju.

Navedene karakteristike metoda posmatranja preporučuju ga kao validnu kategoriju koja može da se primenjuje u svim naučnim disciplinama koje se bave socijalizacijom, a mogu da ga koriste i svi istraživači koji se bave darovitom decom.

Literatura:

- Addison,L: /1983/ Selection and Training of teachers of the gifted in The United States in Gifted Education International,11th World Conference on Gifted and Talented Children , World Council, University of Hong Kong, pg. 197-199
- Benito,Y: /1993./ learning Potential Evaluation in Gifted Children /Poster/, 10th World Council, University of Toronto
- Benito, Y: /1993/ Relation among Intelligent Creativity and personality in Gifted Children, 10th World Conference on Gifted and talented Education, World Council, University of Toronto, pg. 66-72.
- Cohen, L; Manion,L; Morrison,K;/ 2011./ Research Methods in Education, Paperback,Routledge,pg. 213-231
- Đorđević B: /1997./ Individualizacija vaspitanja darovitih, Prosveta, Beograd, str. 68-77
- Đorđević, B: /1995./ Daroviti učenici i neuspeh, Zajednica učiteljskog fakulteta, Beograd
- Đurišić Bojanović,M: /2008./ Multikulturalnost i multiperspektivnost u obrazovanju Urednici: Šafer,J; Joksimović,S; Maksić,M: Institut za pedagoška istraživanja , Beograd
- Eaves,L.J; Eysenck,H.J; / 1974./Genetics and development of social attitudes, Nature, pg. 249
- Gojkov,G: /2003./ pristupi sposobnosti, Praktikum „ Daroviti i šta sa njima“ Vršac, str. 3-42
- Herzberg,F.I : /1987./ One more time: How do you motivate employees ? Harvard, Business Review, sept. /oct. 87, vol. 65, ISSUE 5, PG: 109.-120.
- Keleman,G:/2011./ Identifikacija visoko nadarene dece, Časopis „ Metodološka istraživanja“, br. 1,
- Vršac-Beograd, str. 63-81.

- Maslov, A: /1973./ The Farther Reaches of Human nature NY: Viking, Harmondworth eng: Pengkin
- Books, pg. 404-409.
- Rot, N: /2010./ Osnovi socijalne psihologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd,
- str. 69.-117.
- Stojanović, A: /2003./ Obuka za uspešnu saradnju sa roditeljima darovite dece, Praktikum „Daroviti i šta sa njima“ Vršac, str. 231-252.

SPECIFIC METHODOLOGY IN THE STUDY OF GIFTED CHILDREN

The process of socialization involves social learning in the social environment. The socialization, as an active process of developing the human skills necessary for active and passive participation in social system, is performed as a continuous interactive relationship between social systems and individuals. A child is born without any cultural patterns which are gradually learning the system in which it develops. The general form of social learning process begins immediately after birth and takes place throughout life.

Although the process of socialization has general characteristics that apply to the human species, each socialization takes place in concrete social conditions, including a variety of topics that should be transmitted to children during early childhood and adolescence.

The study took place in the socialization process and takes place within the other social sciences: sociology, anthropology and psychology.

Each of these disciplines to define their own socialization of scientific foundation, and often there are no agreed definitions and methodological approaches. The study of the concept of socialization from the point of these science can impose the conclusion that the scientific discipline dealing with value systems that are related to the average most of which should not exceed the time of biological specimens to the person with individual characteristics, which incorporates the common patterns for the corresponding group, and specifically as determined by the unique and autonomous organization. During the process of social learning is formed with personality characteristics that were defined as members of ethnic, gender or interest groups.

Individual characteristics have a role to coordinate with the generally accepted, with the primary goal to develop desirable patterns of behavior that would serve the maintenance of social systems.

The members of social systems should have the mental resources to enable them to accept and apply patterns to maintain system stability.

Scientific discipline dealing with the essence of socialization does not pay enough attention to personalities who have above-average competence in one or more domains abilities that are manifested in early childhood.

The processes of socialization of gifted should take place with the special support of the social system, but these facts are sometimes ignored because there is still no single methodology that could be applied in working with gifted children.

Insufficient harmonization of methodological approaches in gifted children may give positive results because the program makers with the possibility to adapt the personality of each child.

Teaching methods in working with gifted children should be set and applied especially educated people from the education system, but the coordination and interaction with the state system.

Points for the methodologies used to provide social science disciplines dealing with socialization but the implementation and evaluation can handle people who directly involved in gifted.

The socialization requires special gifted programs would be allowed to freely develop their competencies which require close cooperation between science and government institutions. Such connectivity and synchronization to enable gifted children to provide equal opportunity to their competence in every part of the state.

Keywords: gifted children, didactic models, social system, state system, relationship.